

GROBNI NALAZ IZ BORAJNE

Nalaze koji će ovdje biti opisani donio je u Zemaljski muzej u Sarajevu drug Meho Kešan, rodom iz Borajne kod Čajniča, sada nastanjen u Sarajevu, a prikupio ih je prilikom otkrivanja i sačuvao njegov brat Ibro Kešan. Prilikom obilaska lokaliteta juna 1978. mogao sam prikupiti sljedeće podatke o nalazištu i okolnostima nalaza:

1. Naziv užeg lokaliteta je **Gajevi**. To je teren koji danas služi pretežno za ispašu, mada se neke parcele i kose, a poneke obrađuju, a smješten je između Kešana, zaseoka u Borajni i susjednog sela Kamena. Upravo kroz Gajeve prolazi stari put Čajniče — Borajna — Batovo (i dalje). Kraj samog puta nalazi se jedan osamljen tumulus, prečnika cca 10 m, a očuvane visine cca 1,20—1,50 m. Tumulus je izgrađen od zemlje u kojoj ima i kamena (takva je, uostalom, sva zemlja u bližoj okolini); na srednjem dijelu tumula može se zapaziti i kamenje druge vrste, donošeno namjerno, što ukazuje na to da je tumulus prvobitno imao na površini neku vrstu prekrivača od kamena. Danas je ovaj objekat znatno oštećen i deformisan; s južne strane jedan njegov dio razoren je usijecanjem puta, oranjem su razvučene sjeverna i sjeverozapadna periferija, a i po čitavoj ostaloj površini ima oštećenja i deformacija izazvanih bilo ljudskom rukom, bilo žilama žbunja, bilo erozijom.

2. Raniji vlasnik zemljišta, Alija Kešan, orao je 1976. njivu koja zahvata i sjeverozapadnu periferiju ovog tumula. Kako je, po svoj prilici, dugotrajnim oranjem i splavlivanjem jedan dio nasipa na tom mjestu već bio snesen, plug je te godine naposljetku zahvatio i izbacio na površinu zemlje nalaze iz jednog groba. Te nalaze zapazio je, prikupio i sačuvao vlasnikov nećak Ibro Kešan. Prema njegovom iskazu nije bilo nikakvih kostiju, niti pepela, a nisu zapazene ni pojave koje bi ukazivale na neku grobnu konstrukciju.

3. Prilikom obilaska terena, juna 1973.¹ uz pomoć Ibri Kešana još je jednom plitko prekopano i pažljivo pretraženo zemljište na kojem su predmeti nađeni, ali su otkrivena još samo dva bronzana dugmeta. Kostiju, kao ni tragova paljevine, nije bilo. Primijećeno je, doduše, nekoliko sitnih čestica ugljenisanog drveta, no oni mogu poticati i od nekih obreda vršenih na tumulu (pa čak biti i posve recentni), te nisu od nekog značaja za određivanje karaktera nalaza. Mada egzaktnih podataka nema, vjerujem da se može zaključiti

da je u pitanju jedan grob, kako zbog toga što je nađen u okviru tumula tako i zbog sastava samog nalaza koji posve odgovara tipičnim grobnim cjelinama željeznog doba ove oblasti. Mislim da je vjerovatnije u pitanju inhumacija nego spaljivanje: u čitavom Podrinju svojstva zemljišta najčešće ne dozvoljavaju da se kosti očuvaju, pogotovu što se, kako po svemu izgleda, radi o perifernom, dakle dosta plitko ukopanom grobu; tragovi paljevine bi se, naprotiv, bar u manjoj mjeri pojavili prilikom preoravanja, odnosno prekopavanja.

Što se tiče samog nalaza kao cjeline, Ibro Kešan dosta kategorički tvrdi da nalaz nisu raznosila djeca niti drugi radoznalci, što je sasvim vjerovatno, pošto se njiva nalazi podaleko od sela, a i on je ubrzo nakon izoravanja pažljivo prikupio predmete. Ipak, moramo pretpostaviti da je jedan dio nalaza na ovaj ili onaj način propao, te vjerovatno imamo pred sobom dio — možda pretežan dio — jedne grobne cjeline. Interesovanju i pažnji najprije druga Ibra Kešana, a zatim i njegovog brata Meha, treba zahvaliti što je taj nalaz sačuvan i što je dospio u Muzej.

Nalaz sačinjavaju sljedeći predmeti:

A) Oružje

1. Manje željezno koplje, uskog tulca i nešto šireg lista, vrh nedostaje (T. I, 1);
2. manje željezno koplje istog tipa, oštećeno (T. I, 2);
3. manje željezno koplje uskog tulca i izrazito uskog lista (T. I, 3);
4. željezni nož (prelomljen u tri dijela) sa širokom drškom; sječivo prema vrhu ravnomjerno suženo, uz hrbat dva paralelna kanala (T. I, 4);
5. željezni nož s ravnim hrbatom i konveksno iskovanom oštricom (T. I, 5).

B) Nakit

1. Fibule:

a) bronzana lučna fibula s masivnim profilisanim lukom i četvrtastom nožnom pločicom, oštećenom; na pločici urezane linije u »tremolir«-tehnicu; igla sa spiralom naknadno dodata, pošto je prvobitna bila odlomljena (T. II, 1);

b) dvije male bronzane lučne fibule s izduženom trougaonom nogom; fibule čine par (T. II, 2, 3); u jedne fibule vidljiv je ukras na nozi, izveden u »tremolir«-tehnicu.

c) disk bronzane naočaraste fibule s tragom željeznog nosača (T. II, 4).

2. *Perle:*

- a) okrugla bronzana perla (T. II, 5);
- b) bikonična bronzana perla (T. II, 6);
- c) tri prorezane duguljaste bronzane perle, jedna veća (T. II, 7) i dvije manje (T. II, 8);
- d) ulomci bikonične zemljane perle.

3. *Cjevčice* od spiralno uvijene bronzane žice: 21 ulomak, dužine između 0,8 i 7 cm (ukupna dužina svih ulomaka cca 50 cm); svi ulomci su iste širine (T. II, 9).

4. *Privjesci:*

- a) prorezani bronzani privjesak u obliku ploda, sa nožicom (T. II, 10);
- b) bronzani privjesak u obliku štapića — očuvan samo dio (T. II, 11);
- c) privjesak od bronzanih kolutića (vjerovatno sa neke od fibula T. II, 12).

5. *Dugmad:*

- a) 39 bronzanih dugmadi s ušicom (T. II, 13);
- b) 1 bronzano dugme bez ušice, s ostatkom željezne zakovice na vrhu (T. II, 14).

6. Neodređivi dijelovi nakita: jedan veći i tri mala bronzana kolutića, ljevana (T. II, 15, 16) i ulomak kolutića od bronzane žice.

C) *Dijelovi konjske opreme:*

- 1. par željeznih pritega (psalija), od kojih je jedna oštećena (T. III, 2, 3) i
- 2. dio oglavine (?) sastavljen od dvije okrugle i dvije potkovičaste, ljevene bronzane alke (T. III, 1).

Mada nepotpun, grobni nalaz iz Borajne može se vremenski dosta dobro opredijeliti zahvaljujući tome što sadrži, u karakterističnoj kombinaciji, nekoliko važnih tipova glasinačkog nakita šestog stoljeća koji zavređuju da ih ukratko komentarišem.

Jedan od tih tipova su prorezani privjesci u obliku ploda (T. II, 10). Ti privjesci poznati su u nekoliko varijanti kako na glasi-načkom području tako i u susjednim krajevima, prvenstveno u jugozapadnoj Srbiji. Koliko se može zaključiti na osnovu dosad poznatog i objavljenog materijala, moguće je izdvojiti dvije važne varijante koje se razlikuju međusobno i hronološki. Prorezani privjesci u obliku ploda **bez nožice** po pravilu su stariji. Na glasinačkom području evidentirani su u dvadesetak grobova. Od toga pretežan dio pripada sedmom stoljeću, nekoliko bi se moglo datirati u početak šestog, a samo u dva slučaja takvi privjesci nađeni su u

grobnim cjelinama koje spadaju u kasno šesto stoljeće.² Upravo obrnuto stoji stvar s varijantom ovih privjesaka **sa nožicom** (kojoj pripada i naš primjerak — T. II, 10). Samo u dva glasilačka groba koja bi mogla pripadati još sedmom stoljeću (Kovačev do, tumulus VI, grob 1 i Borovsko, tumulus V, grob 1) nađen je po jedan primjerak varijante s nožicom. Nekoliko primjeraka (npr. Gosinja planina, tumulus XX, Ilijak, tumulus XIX, grob 1, Rudine, tumulus I, grob 1) moglo bi se staviti u rano šesto stoljeće. Međutim, više od 40 ostalih primjeraka potiču iz grobnih cjelina koje se — na osnovu ostalih nalaza — mogu datirati u sredinu ili u drugu polovinu, odnosno kraj šestog stoljeća.³ Razumije se, ne treba isključiti mogućnost da će se neki od ovih privjesaka naći i u kakvom grobu iz ranog petog stoljeća. Uočljivo je, međutim, da oni nedostaju u seriji grobnih cjelina koje bismo mogli označiti kao horizont Atenica — Novi Pazar, a koji, po svojoj prilici, zauzima vremenski raspon između cca 480. i 450. godine stare ere (računajući na vrijeme njihovog ukopavanja). Prema tome, **varijantu prorezanih privjesaka s nožicom** (T. II, 10) možemo smatrati jednim od tipnih oblika šestog stoljeća, vjerovatno s najvećom frekvencijom u vremenu od sredine pa do posljednjih decenija tog vijeka. Taj zaključak mogao bi važiti ne samo za glasilačko područje već i za Podrinje i jugozapadnu Srbiju u cjelini, kao što to pokazuju neki grobni nalazi iz tumula zapadne Srbije, npr. Ražana, Uzići, Kriva Reka i Kremna.⁴ Mada je taj materijal uglavnom publikovan bez podataka o sadržaju pojedinih grobova, jasno je da čitavi ansamblu ne izlaze iz okvira 6. stoljeća, te da su Uzići, a vjerovatno i Ražana (grob ili grobovi stariji od onog sa šljemom) cjeline koje pripadaju nešto ranijem vremenu (prva polovina ili sredina 6. stoljeća), dok bi Kriva Reka i Kremna morale ići u drugu polovinu, možda i u posljednje decenije 6. stoljeća.

Na sličan zaključak upućuje i pregled onih grobnih cjelina glasilačkog i susjednih područja u kojima se sreću **prorezane bronzane perle** (T. II, 7, 8). Po pravilu se radi o grobovima šestog stoljeća, a često iste grobne cjeline sadrže istovremeno prorezane bronzane privjeske s nožicom (tipa T. II, 10) i prorezane bronzane perle.⁵ Moguće je da su ova dva tipa bronzanog nakita, zajedno s okruglim i bikoničnim bronzanim perlama (tipa T. II, 5, 6) i sa cjevčicama od bronzane žice (up. T. II, 9) sačinjavali u nekim slučajevima neki složeniji objekat, možda nakit za pojas, kako se to da zaključiti prema nalazu iz groba 3 humke VI u Krivoj Reci.⁶

Male lučne fibule s trougaonom nožicom (T. II, 2, 3) takođe su jedan od tipičnih oblika glasilačkog kulturnog kruga. Njihova hronološka pozicija je već odavno utvrđena,⁷ a kasnije objavljeni materijal iz zapadne Srbije (Kriva Reka, Kremna)⁸ ne izlazi iz tog okvira. S obzirom na činjenicu da ranije predložena podjela glasilačkog željeznog doba, s fazama IVa do Vb⁹ daje samo šire hronološke okvire i ne zadovoljava zahtjev preciznijeg datiranja **poje-**

dinih grobova, potrebno je dodati sljedeće: fibule ovog tipa (riječ je, na prvom mjestu o primjercima s izrazitom trougaonom nogom) zauzimaju gotovo istovjetnu poziciju kao i naprijed navedeni prorezani privjesci s nožicom i prorezane perle: javljaju se najranije u prvoj polovini šestog stoljeća, a najčešće su u grobnim cjelinama koje pripadaju sredini i drugoj polovini tog vijeka. U nalazima iz petog stoljeća više ih nema.¹⁰

Najzad, lučna fibula s bogato profilisanim lukom i (na žalost oštećenom) četvrtastom nožnom pločicom (T. II, 1) za sada je, koliko mi je poznato unikatna primjerak i na glasničkom, a i na susjednim područjima. Radi se, po svoj prilici, o lokalnoj replici jednog nešto starijeg tipa **tesalskih** fibula, prvenstveno onih varijanti kod kojih se na luku pojavljuje kombinacija od po tri kugle opervažene pristenastim ojačanjima.¹¹ Razumije se, u toku od najmanje pet-šest decenija, koliko dijeli postanak našeg primjerka od njegovih tesalskih uzora, došlo je do izvjesnih tipoloških promjena: veličina fibule je smanjena, a u vezi s tim morali su biti sažeti i ukrasni članovi na luku, što se, prvenstveno, ogleda u spljoštenosti nekadašnjih kugli. No, prauzor se još uvijek može jasno prepoznati. Time se ovaj (zasd izolovan) primjerak fibule uvrštava u široku seriju tipova koji ukazuju na bliske veze glasinačkog područja s grčkim svijetom, odakle su stalno preuzimani uzori i podsticaji.¹²

Što se tiče dijelova konjske opreme (T. III), potrebno je samo konstatovati da se na glasinačkom području ovakvi objekti kao grobni prilozi pojavljuju tek od šestog stoljeća (kada su i najfrekventniji), a nalazimo ih kako u »kneževskim«
grobovima tako i u grobovima običnih ratnika — u takvim slučajevima u skromnijem obliku.¹³

Time bi bio dovoljno određen kulturni i hronološki okvir u koji treba staviti grobni nalaz iz Borajne. On se posve uklapa u glasinački kulturni krug, a u hronološkom smislu pripada vremenu sredine i druge polovine šestog stoljeća. Kako posve izraziti mlađi tipovi nakita, npr. dugmetaste i rebraste fibule, te narukvice od bronзаног lima koje se javljaju na prelazu iz šestog u peto stoljeće, ovdje nedostaju¹³ — sam kraj šestog stoljeća ne bi dolazio u obzir, već, najvjerovatnije, vrijeme koje mu neposredno prethodi. To je vrijeme kneževskog groba iz Čitluka (Čitluci I, 5),¹⁴ uz koji se može svrstati čitava serija grobova ne samo čitlučke nekropole već i nekih drugih nekropola glasinačkog područja. Radi se o jednom dosta izrazitom horizontu koji se može staviti negdje oko 550. godine stare ere i još koju deceniju iza toga. On neposredno prethodi horizontu Arareve gromile, uz koju se, takođe, može svrstati čitava serija istovremenih i nešto mladih grobova. Uzimam pri tome u obzir korekciju datiranja Arareve gromile onako kako je predložio R. Vasić (posljednje decenije šestog stoljeća),¹⁵ s tim što bi čitava serija nalaza koji mogu ući u njen horizont, po svoj prilici, obuhvatala još i sam početak petog stoljeća.

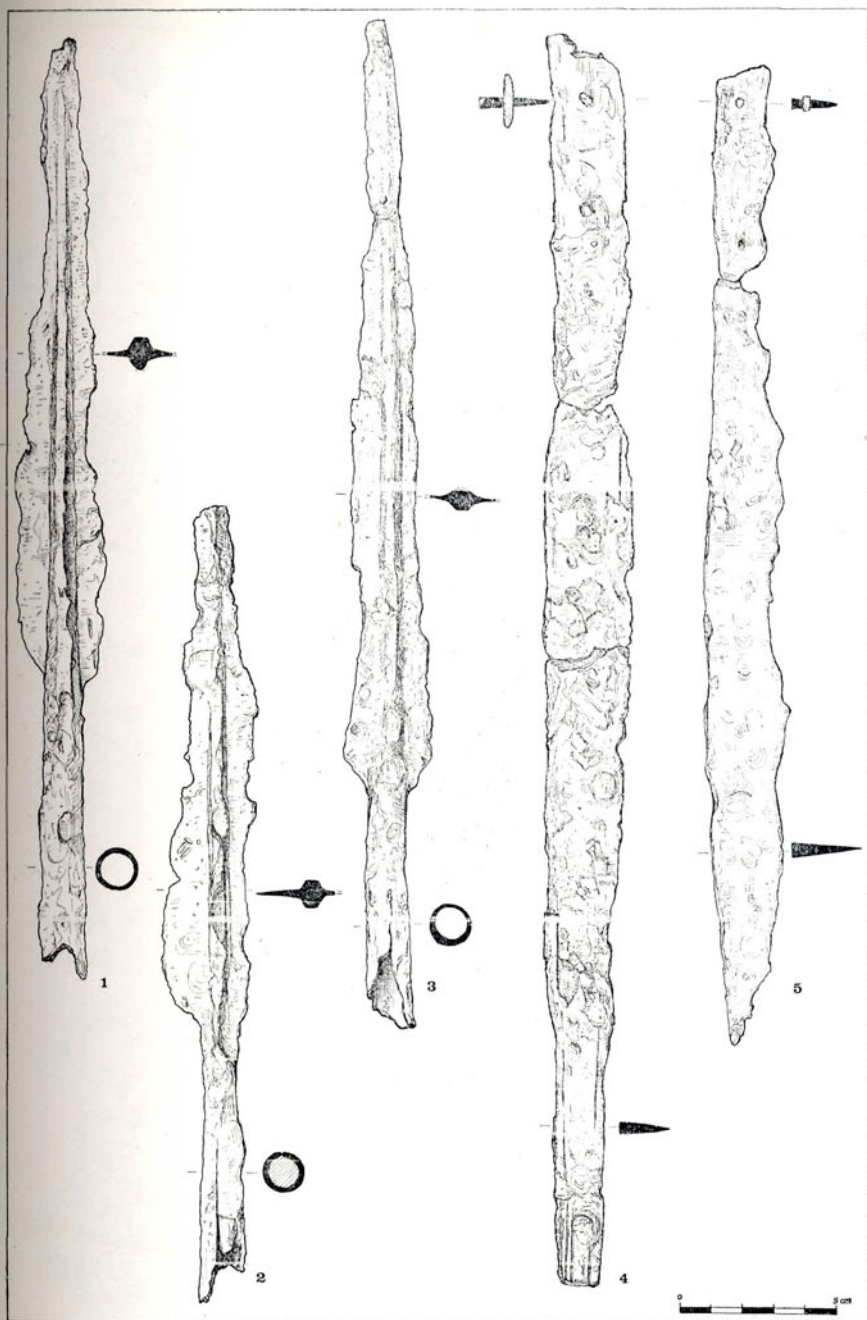
NAPOMENE:

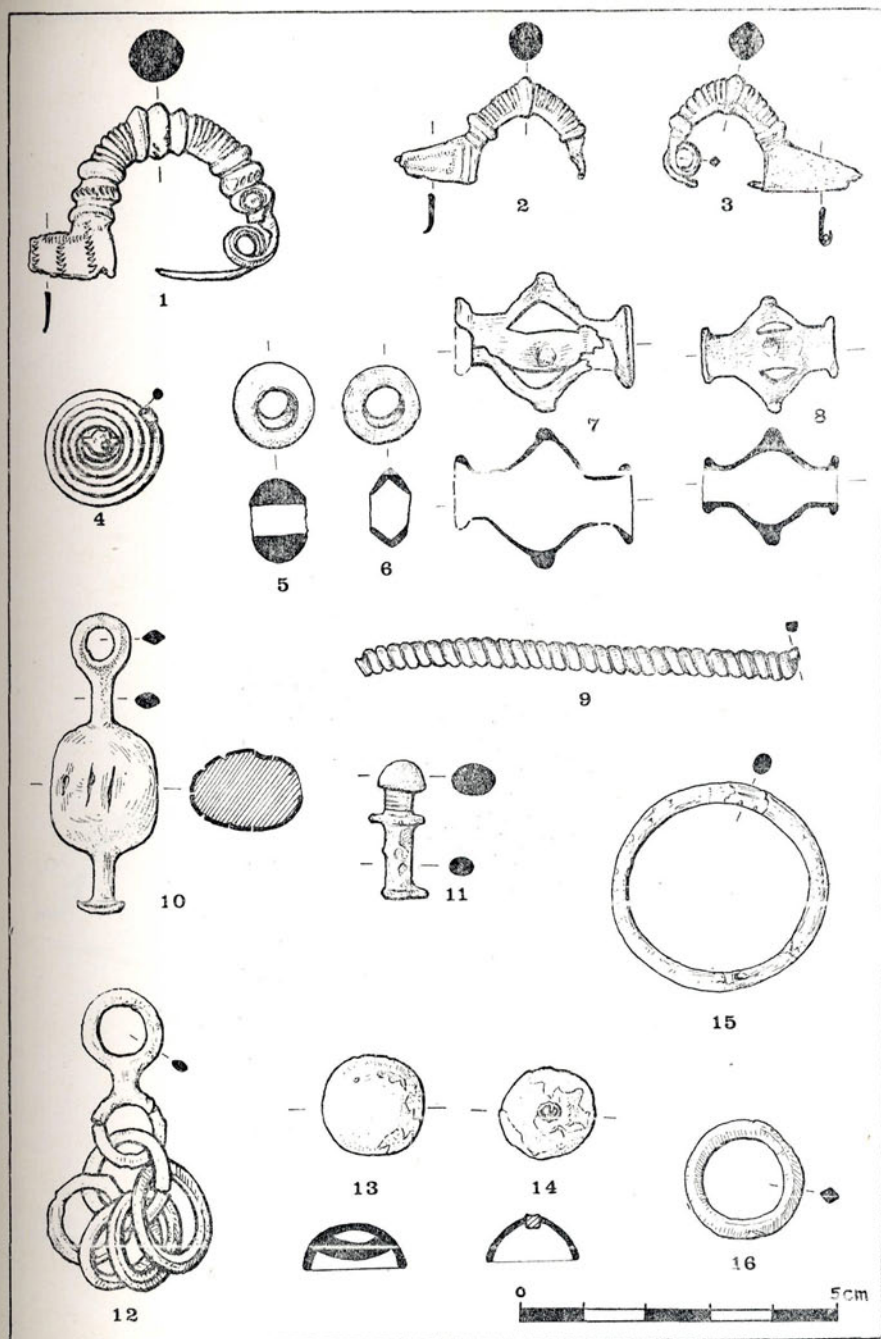
- 1 Obilazak terena finansirao je Zavod za zaštitu spomenika kulture Bosne i Hercegovine, a u okviru projekta »Gornje Podrinje«.
- 2 Podaci prema rukopisnom katalogu glasinackih grobova u Zemaljskom muzeju u Sarajevu. Up. i A. Benac — B. Čović, *Glasinac II*, T. XXIII, 10, 13 — 15.
- 3 Statistika po rukopisnom katalogu glasinackih grobova u Zemaljskom muzeju u Sarajevu. Up. i *Glasinac II*, T. XXV, 8 — 18.
- 4 R. Vasić, *The Chronology of the Early Iron Age in Serbia*, BAR Supplementary Series 31, 1977, 17 — 22, Pl. 24, 28, 29, 30.
- 5 Podaci prema rukopisnom katalogu glasinackih grobova u Zemaljskom muzeju u Sarajevu. Up. i *Glasinac II*, T. XXXIV, 17 (Ilijak XXII,1); T. XXXVI, 5 (Brankovići I, 3).
- 6 M. Garašanin, *Praistorija na tlu Srbije*, II tom, Beograd 1973, 479, sl. 26 a.
- 7 Up. *Glasinac II*, 43.
- 9 R. Vasić, *Chronology*, Pl. 29, 5; Pl. 30, 1.
- 10 Podaci prema rukopisnom katalogu glasinackih grobova u Zemaljskom muzeju u Sarajevu.
- 11 K. Kilian, Fibeln in Thessalien, *Prähistorische Bronzefunde*, Abt. XIV, 2. Band, München 1975, 43 i d.
- 12 Up. B. Čović, *Od Butmira do Ilira*, Sarajevo 1976, odjeljak »Glasinac i glasinacka kultura«.
- 13 Up. *Glasinac II*, 46 — 47.
- 14 *Glasinac II*, 16, T. XXX — XXXII.
- 15 *Chronology*, 34 — 35.

GRABFUND AUS BORAJNA

Gegenstände die in diesem Artikel veröffentlicht werden, wurden, während der Bodenarbeiten am Rande eines Grabhügels im Dorfe Borajna bei Cajniče, südöstliches Bosnien, entdeckt. Es ging dabei wahrscheinlich um Beigaben eines Grabes. Der Schmuck deutet auf die entwickelte Glasinacer Kultur der Eisenzeit, und entspricht chronologisch dem Horizont Čitluk, also der Mitte, beziehungsweise dem dritten Viertel des 6. Jahrhunderts.

Tabia I





Tabia III

